

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Hannah Horndahl-Vilör

Hårda bud på högre straffbud

*En komparativ studie av de nordiska ländernas syn på unga
lagöverträdare*

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Per Nilsén

Termin: HT 2020

Innehållsförteckning

SUMMARY	2
SAMMANFATTNING	4
FÖRKORTNINGAR	6
1. INLEDNING	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Syfte	8
1.3 Frågeställningar	8
1.4 Avgränsningar	8
1.5 Metod	9
1.6 Forskningsläge och material	10
1.7 Disposition	11
2. SVENSK RÄTT	12
2.1 Historisk tillbakablick	12
2.2 Aktuellt rättsläge	13
2.3 Framtidsutsikter	15
2.3.1 Debatt	16
3. DANSK RÄTT	19
3.1 Historisk tillbakablick	19
3.2 Aktuellt rättsläge	20
3.3 Framtidsutsikter	21
3.3.1 Debatt	22
4. HVA MED NORSK LOV?	24
5. ANALYS	26
5.1 Komparation	26
5.1.1 Likheter	26
5.1.2 Skillnader	27
5.2 Avslutande kommentar	27
BILAGOR	29
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	31
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	36

SUMMARY

To punish or not to punish young offenders and to what extent; that is the ongoing debate in Sweden as of today. More specifically, whether or not to prosecute 18-21 year olds as adults rather than youngsters. It would seem natural that individuals considered adults, legally at least, should also be considered adult enough to face charges in its full extent for their committed crimes. However, this is easier said than done and to this day criminals between the ages of 15 and 21 years old are given a discounted penalty. Although this may be the case in Sweden, it is not the ongoing trend in Denmark nor Norway.

The main purpose of this thesis is to give a brief view of the legislation in the Northern countries regarding young offenders both historically and as of today. This in order to identify differences and similarities mainly between Sweden and Denmark, and what may have affected the respective legal system. Inspired by recent events where members of a Swedish criminal gang were convicted in a Danish court after committing a double murder; two of the members being younger than 18 years old at the time. The strict sentence of 20 years in prison each became a debate in Swedish media, since this would not have been the outcome had the event taken place in Sweden and in Swedish court.

The most noticeable differences between the Northern countries' legal systems is firstly how Norway as well as Denmark have both drawn a hard line between adult and young offenders at the age of 18, resulting in only giving minors leniency. Minors are nonetheless not fully free from consequences, thus 15 to 17 year olds can be prosecuted in all of the Nordic countries, although more strictly in Denmark and Norway than Sweden. In Sweden, as mentioned before, even criminals are considered young until they turn 21 years of age and therefore face reduced penalties. Secondly, both Denmark and Norway have established specific laws in order to control the gang violence that has close connection to the criminal youth, Sweden still has not which makes this another shortcoming.

A shared vision between the countries is the aim to nurture and treat young individuals in order to stop or prevent criminal behaviour rather than through institutionalizing thus youth care has been an important alternative and prioritized sanction. Historically this stems for instance from the UN Convention on the Rights of the Child signed by all the northern countries, which explicitly states that children under the age of 18 shall be sentenced to other

less invasive penalties if possible in order to avoid institutions such as prison. In all of the northern countries this starting point is the same as well as in line with the convention and it has even been transposed into Swedish and Norwegian national law, although Sweden has chosen to take it a step further and include young adults. The will to discard the discounted sentences has been brought up both by the Swedish government and by policemen, politicians and authorities who all acknowledge this as an issue. It remains uncertain whether or not this field of law will change in order to follow the Nordic trend but thanks to already similar legislation and with Norway and Denmark as role models, there is every opportunity to implement the changes.

SAMMANFATTNING

Att straffa eller att inte straffa unga lagöverträdare och i vilken utsträckning; det är den pågående debatten i Sverige idag. Mer specifikt, huruvida lagföringen av 18-21 åringar ska ske betrakta som vuxna snarare än ungdomar. Det torde sig naturligt att individer som anses vara vuxna, lagligen om inte annat, också skall betraktas vuxna nog att kunna stå inför anklagelser i sin fulla omfattning för deras begångna brott. Likväl är detta lättare sagt än gjort och idag får brottslingar mellan 15 och 21 år straffrabatt. Även om så är fallet i Sverige är det inte den pågående trenden i Danmark eller Norge.

Det huvudsakliga syftet med denna avhandling är att ge en kortfattad bild av lagstiftningen i de nordiska länderna beträffande unga gärningsmän både historiskt och i dagsläget. Detta i syfte att identifiera skillnader och likheter främst mellan Sverige och Danmark, samt vad som kan ha påverkat respektive rättsordning. Inspirerad av aktuella händelser där medlemmar ur ett svenskt kriminellt gäng åtalades vid dansk domstol efter att ha begått ett dubbelmord; där två av medlemmarna var yngre än 18 år vid tidpunkten. Det långa fängelsestraffet om 20 år vardera ledde till debatt i svensk media, eftersom så ej hade varit utfallet om händelserna hade ägt rum i Sverige och i svensk domstol.

Den mest märkbara skillnaden mellan de nordiska ländernas rättssystem är hur såväl Norge som Danmark båda dragit en hård linje mellan vuxna och unga lagöverträdare vid 18 års ålder, vilket resulterat i att endast ge minderåriga strafflättning. Minderåriga är dock inte helt fria från konsekvenser, 15 till 17-åringar kan åtalas i alla de nordiska länderna, dock strängare i Danmark och Norge än i Sverige. I Sverige, som tidigare nämnt, anses även kriminella vara unga tills dess att de fyller 21 år och får således reducerade straff.

En delad uppfattning mellan länderna är målet att vårda och behandla unga individer i syfte att stoppa och motverka kriminellt beteende snarare än genom institutionalisering således har ungdomsvård blivit en viktig alternativ och prioriterad sanktion. Historiskt härrör sig detta bland annat från FN:s konvention om barnets rättigheter undertecknad av alla de nordiska länderna, vilken uttryckligen stadgar att barn, yngre än 18 år gamla, skall ådömas andra mindre ingripande påföljder om möjligt i syfte att undvika institutioner likt fängelse. I samtliga av nordens länder är utgångspunkten densamma samt i linje med konventionen och har även blivit införlivad i svensk och norsk rätt, fastän Sverige valt att ta steget längre och

inkludera unga vuxna. Viljan att slopa de rabatterade straffen har lyfts av såväl den svenska regeringen som av polismän, politiker och myndigheter som alla erkänner detta som ett problem. Det är fortfarande osäkert huruvida rättsområdet kommer att förändras till att följa den nordiska trenden men tack vare redan likalydande lagstiftningar samt med Norge och Danmark som förebilder finns alla möjligheter att genomföra förändringarna.

FÖRKORTNINGAR

BrB	Brottsbalk
BRÅ	Brottsförebygganderådet
DKR	Det Kriminalpräventive Råd
LFF	Forslag til Lov
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
SFS	Svensk författningssamling
SL	Strafflagen
SOU	Statens offentliga utredningar
TR	Tingsrätt
TFK	Tidsskrift for Kriminalret

1. INLEDNING

1.1 Bakgrund

Unga som brottslingar har funnits sedan urminnes tider, således är detta inte något som längre chockerar samhället. Vad som snarare fått stor uppmärksamhet i såväl svensk som dansk media på senaste tiden är då svenska medlemmar från det kriminella gänget "Dödspatrullen" nyligen dömdes i dansk domstol för dubbelmord begånget i Danmark år 2019.¹ Fem medlemmar ställdes inför rätta och tre av dessa dömdes till livstids fängelse, de andra två var vid tiden för brottet endast 17 år gamla och dömdes båda till 20 års fängelse då livstid ej var möjligt. I media diskuterades detta sedan flitigt då gärningspersonerna är svenska medborgare och om processen istället ägt rum i Sverige hade inte så hårda straff kunnat utdömas med hänsyn till deras unga ålder.²

Reaktionerna i media blev vad som inspirerade mig att undersöka hur rättssystemen för unga lagöverträdare ser ut i Norden: vilka likheter och skillnader som finns. Vad som kan ha påverkat att exempelvis Danmark har ett strängare påföljdssystem för unga än vad Sverige har. Som går att utläsa ur vad media framställt är sambandet mellan unga och kriminella gäng ett omdebatterat och erkänt problem i samtliga nordiska länder, vilket i sin tur lett till införande av lagstiftning som särskilt tar sikte på kriminalitet med koppling till gäng.

Två teorier som historiskt präglat straffrätten är å ena sidan allmänpreventionen och å andra sidan individualpreventionen. Allmänpreventionens primära syfte är att avskräcka allmänheten från att begå brottslighet antingen direkt eller indirekt. Inom den direkta allmänpreventionen används hot om straff mot befolkningen som ett förebyggande verktyg där effekterna blir en rationellt tänkande befolkning. Den indirekta tar sikte på effekterna som grundar sig i befolkningens moral och en negativ syn på brottslighet. Individualpreventionens fokus är individen som utfört en brottslig gärning och hur dennes beteende kan förändras genom inkapacitering, avskräckning och behandling.³

Båda teorierna har satt sin prägel på de nordiska ländernas straffsystem och detta kan tänkas ligga till grund för de eventuella likheter och skillnader som finns mellan ländernas lagstiftning vilket kommer avhandlas vidare i uppsatsen. Den allmänna uppfattningen av

¹ Andersen, BT; Cantwel, Aftonbladet.

² Sjöshult, Expressen.

³ Nationalencyklopedin, *Allmänprevention*; Nationalencyklopedin, *Individualprevention*.

ungdomar är troligen densamma i samtliga av de nordiska länderna: att ungdomlighet kännetecknas av större tolerans, utvecklad ansvarsförmåga och större sanktionskänslighet.⁴ Hur kommer det sig då att tre länder med samma geografiska utgångspunkt och lika samhällsförhållanden kan ha lagstiftning som skiljer sig åt? Det bakomliggande syftet torde vara detsamma; behandla unga lagöverträdare för att stoppa upprepad kriminalitet och vidta preventiva åtgärder för att motverka förstagsöverträdare.

1.2 Syfte

Uppsatsen syftar till att ge en fördjupad inblick i Sveriges, Norges och Danmarks lagstiftning avseende unga lagöverträdare och gängkriminalitet, samt de debatter som förts kring diverse rättsordning. Genom att ge en redogörelse för gällande rätt i respektive land, vad som historiskt varit bidragande faktorer till denna utveckling samt hur den framtida utvecklingen kan tänkas se ut.

1.3 Frågeställningar

Den frågeställning som ämnas besvaras är huvudsakligen “Vilka likheter och skillnader finns mellan svensk, dansk och norsk lagstiftning avseende unga lagöverträdare?”. Naturligt blir det att i sin tur undersöka vad som ligger till grund för respektive rättsordning, samt vilken påverkan den nationella lagstiftningen kan anses ha fått på såväl praxis som i politiska debatter. Därtill ämnar uppsatsen att undersöka hur lagstiftning som berör gängkriminalitet ser ut i respektive land; framförallt rörande unga medlemmar.

1.4 Avgränsningar

Med anledning av pågående debatt som förs i Sverige avseende en eventuell lagändring för unga vuxna i åldersgruppen 18 till 21 år kommer uppsatsen att avgränsas till denna åldersgrupp. Generellt delas unga lagöverträdare in i två grupper: 15 till 17 åringar och 18 till 21 åringar, vilket har sin historiska grund i en rad olika skäl som vagt kommer beröras här. Denna gränsdragning mellan åldrar ter sig naturlig att diskutera, om än på ytan, i syfte att förstå varför lagstiftaren valt att göra denna uppdelning i första taget.

⁴ Se Jareborg och Zila s. 156.

Uppsatsens fokus på svensk rätt kommer att utgå från 1960-talet och sedan blicka framåt, anledningen till denna avgränsning är att ämnet har varit av aktuell karaktär sedan tidernas begynnelse. Det utrymme som ges här är inte tillräckligt för att täcka in samtliga steg på vägen som lett fram till det rättsläge vi har idag. Skälet bakom 60-talet som utgångspunkt är dels införandet av 1962 års Brottsbalk (BrB) – som ersatte 1864 års Strafflag (SL) – samt den rad reformer som skulle komma att följa och revolutionera rättsområdet.

Den danska rättsordningen kommer att kort redogöras för med utgångspunkt på 1970-talet och därefter riktas fokuset mot 2000-talet som bidrog med flertalet förändringar av sanktionssystemet. Redogörelsen för den norska rätten avgränsas till aktuellt gällande lagstiftning med korta inslag från lagkommentarerna. Anledningen till detta är att endast kortfattat ge en inblick i norsk gällande rätt; i syfte att ge en fullskalig nordisk överblick. Centralt för uppsatsen är att komparativt analysera den svenska rättsordningen i förhållande till den danska varför den historiska tillbakablicken i Norge blir överflödig.

Sedermera kommer den slutliga analysen särskilt präglas av svensk och dansk rätt för att belysa de skillnader och likheter som finns de två emellan. Den norska rätten kommer blott verka som ytterligare ett jämförelseverktyg, dock utan att bidra till en historisk analys.

1.5 Metod

Den metod som legat till grund för uppsatsen är av komparativ natur – med inslag av rättsdogmatik. Uppsatsen vars syfte är att söka jämföra de skillnader och likheter som kan uppmärksammas avseende sanktioner för unga vuxna i den svenska respektive danska samt norska rättsordningen ger uttryck för ett komparativt perspektiv.⁵ Vidare skall tilläggas att då komparativ metod tillämpas; skall denna främst syfta till att åskåda ett främmande rättssystem ur en extern synvinkel, dock även till viss del internt då grunden för komparation är jämförelsen med den egna rättsordningen.⁶ Informationsinhämtningen i sin tur tar avstamp i förarbeten, rättspraxis, lagstiftning och andra juridiska publikationer vilket följer av rättsdogmatisk metod.⁷ Delar av materialet är hämtat från källor skrivna på danska och norska, således blir det nödvändigt att göra läsaren uppmärksam på sådana språkliga differenser som kan tänkas uppstå vid översättningar gjorda av författaren själv.

⁵ Se Valguarnera s. 143.

⁶ Jfr. Valguarnera s. 163.

⁷ Kleineman s. 21.

1.6 Forskningsläge och material

Den frågeställning som är ämnad att besvaras är en som tidigare lämnats obesvarad. Ämnet “unga lagöverträdare” är omdiskuterat och omdebatterat i svensk media men inte i den utsträckning som kommer beröras här. Frågeställningen har vidare inte redogjorts för ur ett sådant komparativt perspektiv som nedan kommer att belysas, där den svenska rättsordningen jämförs med rättsordningar i Norge och framför allt Danmark.

Det material som inhämtats för att besvara uppsatsens frågeställning är huvudsakligen traditionella rättskällor; som förarbeten, lagstiftning och praxis. Materialet kommer i enlighet med avgränsningen att fokusera på ett urval av de bestämmelser om särskilt berör unga lagöverträdare. Bestämmelserna är klart fler än de som kommer beröras här och redogörelsen för dem är inte uttömmande, vilket läsaren bör ha i åtanke. Avhandlingen har särskilt inspirerats av Kerstin Nordlöfs bok *Unga Lagöverträdare*⁸ vilken ger en klar och fördjupad bild av den historiska utvecklingen på rättsområdet i Sverige.

Det smala utbudet praxis som diskuteras är blott för att ge läsaren en bild av tillämpningen på området. Uppsatsens syfte är begränsat till att återge lagbestämmelser och gällande rätt snarare än att djupgående analysera de dömande makternas tillvägagångssätt. De förarbeten som hänvisas till är ett litet men noggrant urval ur den uppsjö av betänkanden, remisser och yttranden som legat till grund för nuvarande lagstiftning i såväl Sverige som i Danmark. De förarbeten som inneburit en tydlig förändring på området har blivit prioriterade för att spegla den utveckling som lett fram till gällande rätt.

Användningen av lagkommentarer som litterär källa är av vikt då dessa dels ger insikt i tillämpningen och dels speglar gällande rätt. Lagkommentarer vilka är skrivna av personer med profession inom området är hämtade från samtliga länders digitala lagtextssamlingar. Det utbud av artiklar som använts är hämtade från diverse välkända nyhetskällor och syftar till att kunna belysa de debatter som förts i respektive land. Likt med all doktrin skall lagkommentarer och nyhetsartiklar hänvisas till med restriktivitet då det är praktiker inom juridiken samt andra områden som själva författar dessa, med egna åsikter och infallsvinklar.

⁸ Se Nordlöf s. 159 ff.

Slutligen skall här tilläggas att en undersökning utförd av det svenska Polisförbundet hänvisas till i syfte att belysa ytterligare ett viktigt perspektiv på lagstiftningen i Sverige; ett yttre sådant. Lagstiftaren delar sällan den verklighet som poliser vilka arbetar i yttre tjänst upplever och således blir det av vikt att ta hänsyn till de utmaningar poliser i syn yrkesroll uppfattar och i undersökningen uttrycker som särskilt betydande för rättssamhället.⁹

1.7 Disposition

Beträffande uppdelningen är den tänkt att på ett tydligt och pedagogiskt sätt inledningsvis i avsnitt två introducera läsaren till den svenska rätten: hur den historiska rättsutvecklingen sett ut samt hur gällande rätt lyder. I syfte att i sin korthet belysa den internationella påverkan på samtliga nordiska länders lagstiftning ges en redogörelse för FN:s konvention om barnets rättigheter (Barnkonventionen). Konventionen är undertecknad av samtliga länder, däremot ges redogörelsen för denna allenast i avsnitt två. Läsaren bör uppmärksammas på att samtliga nämnda bestämmelser är gällande för hela Norden samt att det torde vara utan betydelse att behandla samma information i respektive rättsstats avsnitt i avhandlingen.

Vidare diskuteras under avsnitt tre på ett liknande sätt hur rättsläget ser och har sett ut i dansk rätt. Fjärde avsnittet ger en mycket inblick i den norska rätten, avsnittet är mindre ingående än de föregående med anledning av att det huvudsakliga ändamålet är att komparativt belysa den svenska rättsutvecklingen kontra den danska. Redogörelsen för den norska rätten syftar i synnerhet till att ge ytterligare en – kort – infallsvinkel ur det nordiska perspektivet. Slutligen följer en komparativ del där en analys görs med avsikt att besvara frågeställningen och belysa de likheter och skillnader som går att utläsa ur materialet som använts.

⁹ Öbrink, SVT

2. SVENSK RÄTT

2.1 Historisk tillbakablick

Sveriges gällande straffregleringar finns i 1962 års BrB; ett resultat av det långtgående initiativet att modernisera föregångaren SL från år 1864.¹⁰ Redan vid införandet av BrB särbehandlades lagöverträdare i åldrarna 18-20 år i balkens 33 kapitel med huvudsakligt syfte att genom individualprevention dels behandla och dels motverka återfall. Detta var något som i ett initierande skede till balken diskuterades flitigt av bland annat dåvarande departementschefen och statsrådet Ingvar Lindell.¹¹ Anledningen till detta var att det fanns viss osäkerhet hos beredningen samt vid remissbehandlingen huruvida fängelse eller annan form av frihetsberövande skulle anses rättfärdigat som påföljd i straffskalan för unga vuxna dessutom i vilken omfattning.¹²

Lindell ansåg att fängelse och ungdomsfängelse i synnerhet rätteligen skulle ingå i påföljdssystemet under förutsättning att så kunde ske ändamålsenligt och ej endast påkallat av allmänpreventiva skäl utan snarare individualpreventiva, men än i begränsad form med största restriktivitet.¹³ För att införandet av det nya påföljdssystemet skulle ske på bästa sätt fick Brottsförebygganderådet (BRÅ) i uppgift att genomföra en översyn år 1976-1977. Resultatet blev en slutlig rapport som syftade till att förtydliga reglernas tillämplighet och på så vis ge domstolarna ledning i påföljdsvalet – utan att inskränka den fria prövningen.¹⁴

Under 1970-talet riktades uppmärksamhet mot ungdomsfängelser i Sverige och regeringen beslutade att lämna in en proposition med förslag till riksdagen om att dels avskaffa ungdomsfängelse som påföljd samt höja den befintliga straffreduktionsgränsen från 18 år till 21 år. Lagändringarna trädde i kraft år 1980 i syfte att förhindra långa frihetsberövanden av unga och återföra det huvudsakliga fokuset på vård och behandling.¹⁵ Arbetet på området fortsatte och riksdagen beslutade år 1985 om ett ikraftträdande av en proposition inlämnad av regeringen samma år vilken bestod av förslag på behandlande åtgärder i syfte att motverka

¹⁰ Se Prop. 1962:10.

¹¹ Se NJA II 1962.

¹² Ibid.

¹³ NJA II 1962, s. 382 ff.

¹⁴ Se BRÅ rapport 1977:7, s. 367 ff.

¹⁵ Prop. 1978/79:212.

utdömmande av frihetsberövande sanktioner för unga samt ett förtydligande om den restriktion som sedvanligen skall vidtas vid utdömmande av fängelsestraff för unga.¹⁶

1990-talet skulle sedan komma att bjuda på en rad förändringar på området och bland annat tillsatte Justitiedepartementet år 1991 en kommitté i syfte att granska och evaluera då gällande rätt. Resultatet mynnade ut i ett betänkande som sedan kom att lägga grunden för den ungdomsmålsreform som kom år 1995, vilken exempelvis föreslog slutna ungdomsvård som ny påföljd för unga lagöverträdare.¹⁷ Kommande år kom domstolsväsendet avseende unga lagöverträdare att reformeras på flertalet sätt vilket blivit betydande för gällande rätt på olika sätt, något som Kerstin Nordlöf noggrant redogjort för.¹⁸

Behovet av en särskild lagstiftning för unga är en tanke som delats internationellt och som resulterade i att FN:s generalförsamling år 1989 antog Barnkonventionen som ett rättsligt bindande avtal för de stater som ratificerat/anslutit sig till den; däribland samtliga nordiska länder.¹⁹ I artikel 40 framgår det bland annat att konventionsstaterna har en skyldighet att inrätta alternativa sanktioner för barn, i syfte att undvika anstaltsvård. Så som alternativa sanktioner menas exempelvis utbildningsprogram, vård och tillsyn – i syfte att behandla unga “på ett sätt som är lämpligt för deras välmående och är rimligt både med hänsyn till deras personliga förhållanden och till brottet”. Konventionen avser enligt dess första artikel individer under 18 år som barn och således är dess tillämplighet begränsad hit.²⁰

2.2 Aktuellt rättsläge

Lagöverträdare som anses falla in under begreppet “unga” i lagens mening behandlas särskilt i BrB. För att kategoriseras som en ung lagöverträdare framgår det av lagtexten att individen ska ha begått den brottsliga gärningen efter sin 18 årsdag samt innan 21 år fyllda. Personer yngre än så är som tidigare nämnt även de särbehandlade i svensk rätt om än mer omfattande. De bakomliggande skälen till att begränsningar gjorts är sannolikt fler än de som rimligen kan tas upp här, dock finns det ett visst historiskt arv i svensk rätt som föranlett att rätten idag ser ut som den gör och som ovan redogjorts kortfattat för.

¹⁶ Prop. 1984/85:171.

¹⁷ Prop. 1994/95:12.

¹⁸ Se Nordlöf s. 172 ff.

¹⁹ UNICEF 2018, s. 4 ff.

²⁰ Ibid.

I 29 kapitlet BrB finns främst två paragrafer som riktar sig till unga lagöverträdare, dels 3 § 3 p. och dels 7 §. Den förstnämnda bestämmelsen tar upp bristande utveckling som förutsättning för tillämplighet samt att visst orsakssamband mellan en sådan brist och den brottsliga gärningen ska föreligga. Denna mer omfattande lydelse beslutade riksdagen om år 2010.²¹ Det ska här tilläggas att paragrafen inte blir tillämplig endast till följd av gärningspersonens unga ålder enligt lydelsen från år 2010, utan kan även tillämpas då en person handlat med bristande omdömesförmåga dock utan att anses som ung i lagens mening. Exempel på detta finns i ett äldre men än aktuellt rättsfall från år 1995 där den tilltalade, som ej var av ungdom utan i 40-årsåldern, fick sitt straff för grovt narkotikabrott nedsatt med stöd av 29 kapitlet 3 § 3 p. för sitt bristande omdöme.²²

Straffreduktion för unga uttrycks i 7 §, vilken stadgar att rätten får utdöma ett lindrigare straff för en person som begått ett brott innan hen fyllt 21 år med hänsyn till hens unga ålder. Ett sådant orsakssamband mellan gärningspersonens ålder och handlande likt det som krävs för tillämpning av 3 § finns inte här. 7 § 2 st fastställer att den maximala strafflängden i fängelse för unga är 10 år, således är livstid uteslutet. Dock finns det ett undantag i 26 kapitlet 2 § då fängelse får utdömas i som mest 14 år vid flerfaldig brottslighet. Den modell av straffnedsättningen som redogörs för i litteratur samt som domstolarna i bred utsträckning tillämpar finns i *bilaga 1*.²³ Modellen har inget tydligt stöd i lag eller förarbeten utan är snarare framarbetad genom doktrin och praxis, av denna anledning skall domstolen också se till omständigheterna i det enskilda fallet som del av dess fria prövning.²⁴

I RH 2008:34 gav Mora Tingsrätt (TR) uttryck för hur en bedömning enligt modellen för straffreducering kan se ut då en ung lagöverträdare ska få utdömt en påföljd för ett grovt brott, i detta fallet mord. Problematiken här menar TR är att risken finns att en ungdom kan tillgodoräkna sig sin unga ålder två gånger, först då förbudet mot livstids fängelse träder in och sedan då straffreduktionen enligt 7 § tillämpas. Detta skulle enligt TR vara "orimligt och knappast avsett". Istället görs bedömningen utifrån straffskalan för en fullt straffmyndig person där livstids fängelse som avser minst 18 års fängelse blir utgångspunkten. Efter en reduktion av straffet om två tredjedelar som följer enligt modellen för en 19 åring²⁵ föll

²¹ SFS 2010:370.

²² NJA 1995 s. 106.

²³ Se Borgeke och Heidenborg s. 258

²⁴ Jfr. NJA 2000 s. 421

²⁵ Se Bilaga 1

domen slutligen på 10 års fängelse. Svea Hovrätt delade TR:s uppfattning av straffmätningen, men valde att sänka straffets längd till nio år efter en sammantagen bedömning.²⁶

Fängelse som påföljd skall tillämpas restriktivt och enligt 30 kapitlet 5 § 2 st “... endast om det med hänsyn till gärningens straffvärde eller annars finns särskilda skäl för det”. Således råder en presumtion om att ej utdöma fängelse för personer under 21 år, som alternativ till fängelse kan ungdomsvård utdömas som påföljd; en särbehandling till följd av gärningspersonens ungdom vid tillfället för gärningen. Denna särbehandling av unga lagöverträdare trädde i kraft i samband med 2006 års lagändring av 32 kapitlet BrB²⁷. Syftet bakom införandet var att motverka en ogynnsam utveckling hos den unga lagöverträdaren vilket även framgår av kapitlets första paragraf.

Barnkonventionen antogs av Sverige år 1990 och har sedan dess varit bindande liksom den är för samtliga anslutna stater. Sedan den 1 januari år 2020 är konventionen även gällande svensk lag med samma status som andra lagar i Sverige. Vidare har ett beslut om anpassning fattats vilket innebär att andra lagar kommer anpassas och ändras i syfte att uppfylla konventionens bestämmelser.²⁸

2.3 Framtidsutsikter

Intresset bakom en reform av lagstiftningen för unga lagöverträdare fick sin officiella start år 2009 då regeringen beslutade att få till stånd en utredning kallad Påföljdsutredningen vars uppdrag skulle bli att undersöka påföljdssystemet för unga vuxna.²⁹ År 2012 lämnade utredningen in ett betänkande som fick namnet “Nya påföljder” med en rad förslag på lagändringar. Vissa av förslagen ledde till ny lagstiftning, dock inte förslaget att avskaffa ungdomsrabatten för 18-20 åringar. Frågan togs upp igen år 2017 och regeringen initierade en ny utredning med uppdraget att på nytt undersöka och evaluera lagstiftningen för unga lagöverträdare. Ett år senare lämnades ett betänkande in från utredningen med förslag på ändringar, däribland den återkommande frågan om slopandet av ungdomsrabatten.³⁰

²⁶ RH 2008:34.

²⁷ Jfr. Prop. 2005/06:165.

²⁸ Se UNICEF, Blogg, *Barnkonventionen blir svensk lag 2020*.

²⁹ Webbplats för regeringen, *Utkast till lagrådsremiss*, s. 10 ff.

³⁰ *Ibid*.

Detta blev starten på en lång bearbetning och en rad remissutlåtanden som slutligen landat i ett utkast till en lagrådsremiss, med ändringar föreslagna att träda i kraft januari 2022.

Utkastet innehåller förslag på ändringar av brottsbalken, vilka innebär en slopning av den nuvarande ungdomsreduktionen för åldersgruppen 18-21 år då straffvärdet är föreskrivet till mindre än ett års fängelse. Således skulle detta innebära att beaktandet av gärningspersonens ungdom vid straffmätningen av allvarliga brott blir obefintlig för den aktuella åldersgruppen.³¹

Rent praktiskt skulle lagändringarna bland annat innebära att formuleringar som särskilt uttrycker och tar hänsyn till 21 års ålder ändras samt sätts ned till 18 år. Ett exempel på en sådan förändring finns i *bilaga 2*. Vidare skulle ändringarna även innebära tillägg till vissa bestämmelser, exempelvis i 32 kapitlet 1 § om ungdomsvård som vid ett införande skulle uttrycka att “Även den som har begått brott efter det att han eller hon fyllt arton år får dömas till ungdomsvård om det finns särskilda skäl för det. Den som har fyllt tjuogoett år får inte dömas till ungdomsvård”. Således skulle tillägget innebära en möjlighet för domstolen att vid sin fria bedömning utdöma sådan sanktion även för individer som inte längre anses falla in under begreppet “unga lagöverträdare”, som annars endast skulle omfatta de under 18 år.³²

2.3.1 Debatt

Ett eventuellt slopande av ungdomsrabatten torde inte vara helt utan motstånd, kritik mot förslaget har lyfts från såväl myndigheter som politiker. Brottsoffermyndigheten och Göteborgs kommun, två av de remissinstanser som lämnat synpunkter på påföljdsutredningens betänkande, ansåg båda att där finns skäl som talar för en slopning av ungdomsreduktionen. Detta då viss kriminalitet där unga är inblandade skall straffas med strängare påföljder än idag; sådan kriminalitet kopplad till gängbildning samt brottslighet i organiserad form. Problematiken avseende gängkriminalitet bland unga är något som andra remissinstanser, exempelvis Kriminalvården, Helsingborgs tingsrätt och Sveriges advokatsamfund också erkänner. Däremot delar de inte åsikten att en slopad ungdomsrabatt i sin helhet skulle vara lösningen på problemet. Istället förespråkas ett alternativ där ungdomsrabatten förblir men slopas i den utsträckning den kan anses förenad med upprepad, allvarlig brottslighet med koppling till gängbildning.³³

³¹ Webbplats för regeringen, *Utkast till lagrådsremiss*, s. 10 ff.

³² Webbplats för regeringen, *Utkast till lagrådsremiss*, s. 5 ff.

³³ Webbplats för regeringen, *Utkast till lagrådsremiss*, s. 23 ff.

Frågan om ungdomsrabattens eventuella slopande har även varit uppe till debatt bland regeringspartierna, dock med skilda synpunkter.³⁴ Straffrabattens borttagande i sin helhet, oberoende av brottsform och straffvärde är något som Moderaterna, Sverigedemokraterna och Kristdemokraterna främst förespråkar. Vänsterpartiet ställer sig ensamma mot förslaget och ser hellre att straffrabatten förblir oförändrad, medans resterande riksdagspartier ställer sig bakom en begränsning av straffrabatten i den del den avser grov brottslighet, dock ej i sin helhet.³⁵

Med bakgrund i debatten om att få kontroll över ungdomsbrottsligheten ställde Moderaternas riksdagsledamot Ellen Juntti den 6 december 2019 en interpellation till justitie- och migrationsminister Morgan Johansson (Socialdemokraterna).³⁶ Juntti ställde flertalet frågor, bland dessa varför minister Johansson vill ge straffrabatt åt lagöverträdare i åldern 18-21 år. I ett första skede besvarade Johansson med att unga behöver dels snabba reaktioner och dels “tydliga och konsekventa påföljder som kan bidra till att förebygga och hindra att unga fortsätter begå brott”. Juntti nöjde sig inte med detta svar och uttryckte sitt missnöje över hur regeringen angripit problemet fram tills nu – vilket ledde henne till att igen tillfråga Johansson.³⁷

I det andra skedet vidareutvecklade Johansson sitt svar och besvarade Junttis bild av en ökad brottslighet hos unga med att inte hålla med, utan hävdade snarare motsatsen. Som stöd för detta pekade Johansson på att det de senaste tio åren visats en 20 procentig minskning av brottsmisstankar bland unga lagöverträdare.³⁸ Dock erkänner Johansson den gängproblematik som föreligger och att regeringen av denna anledning ställer sig bakom hårdare insatser än tidigare. Junttis frågeställning om varför ministern och regeringen inte ställer sig bakom sloandet av ungdomsrabatten menar alltså Johansson inte är befogad och att detta visst är regeringens mening. Däremot med viss begränsning av reduktionen till att inkludera allvarlig brottslighet snarare än samtliga brott.³⁹

³⁴ Aftonbladet, *Fortsatt kritik mot slopad ungdomsrabatt.*; Johansson, Sveriges Radio.

³⁵ SVT, *Regeringen vill begränsa straffrabatt för unga vuxna.*

³⁶ Se Interpellationsdebatt 2019/20:145.

³⁷ Se Interpellationsdebatt 2019/20:145.

³⁸ Ibid.

³⁹ Se Interpellationsdebatt 2019/20:145.

Debatten avseende reducerade påföljder för unga och ett eventuellt slopande av rabatten engagerar inte endast politiker utan även poliser som arbetar i ingripandeverksamhet. Poliser vittnar om att det svenska straffsystemet inte har den avskräckande effekten som eftertraktas och att kriminella snarare hånar det. I syfte att undersöka hur poliser själva önskar bekämpa gängkriminaliteten utförde Polisförbundet år 2019 en undersökning där förslag på åtgärder efterfrågades.⁴⁰ Resultatet av undersökningen visade att bland de åtgärder och förändringar som yrkesverksamma poliser önskar se, prioriterades ett slopande av ungdomsrabatten. Ordföranden för Polisförbundet, Lena Nitz, har uttryckt att hon förväntar sig ett å ena sidan långsiktig och brottsförebyggande arbete från politikerna och ett å andra sidan kortsiktigt arbete som kan ske nu.⁴¹

⁴⁰ Fernando, SVT.

⁴¹ Öbrink, SVT.

3. DANSK RÄTT

3.1 Historisk tillbakablick

Ungdomsfängelse fungerade som alternativ sanktion för unga lagöverträdare i Danmark fram till år 1972, då ett lagförslag om ett slopande lades fram efter det riktats mycket kritik mot fängelser av detta slag. I förarbetena till lagförslaget motiverades sloandet av bland annat bristande effektivitet och det riktades en uppmaning till att införa nya sanktionsformer med fokus på behandlingsmöjligheter, särskilt för 15-18 åringar. Förslaget fick gehör och ungdomsfängelset avskaffades år 1973.⁴²

Regeringen presenterade i oktober år 2000 ett antal initiativ i syfte att motverka den trend av brottslighet – gängbrottslighet framför allt – hos ungdomar som gått att se.⁴³ Det huvudsakliga initiativet lade grunden för ett lagförslag som innebar ett införande av en ny form av sanktion för unga⁴⁴ som begått allvarliga brott. Förslaget bygger på ett utlåtande från en grupp av experter som tillsattes av regeringen; ytterligare ett initiativ för att motverka ungdomskriminalitet.⁴⁵

I det utlåtande som kom från expertgruppen framgick det att den redan existerande lagstiftningen till viss del ansågs tillräcklig, dock bristande i den mån mer långvariga ingripanden kunde utföras. Sedermera skulle det komma att försvåra möjligheten att dels behandla men även att avskärma ungdomar från samhället där problematiken föreligger om inte långvariga lösningar blev ett alternativ.⁴⁶ Behovet av en instituering blev tydligt och i syfte att fånga upp den målgrupp som kunde tänkas vara i behov av denna form av sanktion kom man fram till fyra bedömningskriterier: kriminalitetens art, straffet som annars hade utdömts, ålder och personliga förhållanden. Resultatet av det gruppen av experter kom fram till blev Straffelovens nu gällande 74 a §.⁴⁷

Under sommaren år 2008 utspelades en rad incidenter mellan grupper inom olika musikgrenar i Danmark där det vid poliskontroller visade sig finnas skarpladdade vapen och

⁴² LFF 1972-12-14 nr. 128.

⁴³ Se LFF 2001-03-28 nr. 210.

⁴⁴ Bemärk här "unga" som i dansk lags mening innebär en individ yngre än 18 år och äldre än 15 år.

⁴⁵ Se LFF 2001-03-28 nr. 210.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Ibid.

skyddsvästar inblandade.⁴⁸ Detta ledde till striktare formuleringar av 81 a §, vilken i talspråk kallas “*gäng-paragrafen*”, år 2014 då riktad särskild mot rock- och bandkriminalitet och sedan år 2017 riktad mot samtliga överträdelser som är ägnade att provocera fram dispyter mellan grupper.⁴⁹ Syftet bakom var att i ett så tidigt skede som möjligt få bukt med den trend av gängkriminalitet i kombination med väpnat våld som gått att se, således har paragrafen även fått tillämplighet på ett försöksstadium och vid medverkan.⁵⁰

3.2 Aktuellt rättsläge

Regleringen av unga lagöverträdare uttrycks sedan år 2001 särskilt i Straffeloven 74 a §.⁵¹ Av första stycket framgår det att om en person som vid tiden för ett allvarligt brott ännu ej fyllt 18 år så kan rätten besluta om gärningspersonen skall underkasta sig “strukturerad, kontrollerad socialpedagogisk behandling” som alternativ till fängelse. Sådan behandling skall ske under en tidsperiod om två år och rätten skall särskilt beakta huruvida det anses vara förmånligt i syfte att förebygga vidare lagöverträdelser. Efterföljande stycken i paragrafen tar upp möjligheten för domstolen att göra tidstillägg för institutionerade, möjligheten för den dömde att kräva viss förflyttning till annan form av institution samt justitieministerns rätt att fastställa regler kring beviljande av tillstånd för den unge.

I 82 § räknas omständigheter upp som vid en påföljdsbedömning skall anses förmildrande, en av dessa är att gärningspersonen ej är 18 år fyllda. Sedan en lagändring år 2010 uttrycker 33 § att en person som varit under 18 år vid tiden för gärningen ej får dömas till livstidsfängelse, dock utökades maxlängden för fängelsestraff. Innan 2010 års lagändring fick fängelse utdömas till som mest åtta år, men genom lagändringen ges möjligheten för domstolarna att utdöma fängelse som påföljd för grov brottslighet i upp till 16 år, vilket även är maxgränsen för tidsbestämda straff för vuxna.⁵² Dock skall det här tilläggas att domstolen i sin bedömning skall ta hänsyn till sådan förmildrande omständighet som redogörs för ovan.

16 § redogör för den strafflättning som skall ges en gärningsperson som vid tiden för gärningen led av sinnesförvirring eller liknande tillstånd. Paragrafen tar särskilt sikte på grav nedsättning av intelligens och det framgår inte att ungdom eller omognad skall tas hänsyn till.

⁴⁸ Jfr. Mikkelsen och Holst, kommentar till 81 a §, *Straffeloven*.

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ Se L 2001-06-07 nr 469.

⁵² Se L 2010-06-25 nr 711.

I lagkommentaren till paragrafen ges en fördjupad bild av den gradering domstolen ska utgå ifrån vid en bedömning av en gärningspersons bristande intelligens. Graderingen baseras på IQ-nivå samt en psykologisk utvärdering och kravet för tillämpning är högt ställt.⁵³ I 68-69 §§ ges ytterligare en möjlighet för rätten att utdöma lindrigare sanktioner för en gärningsperson som är i behov dock ej uppfyller det höga kravet i 16 §.

Vad gäller att få bukt med det problem som belysts i Danmark gällande gängkriminalitet finns det som tidigare nämnt en särskild paragraf vars syfte är att just sanktionera sådana gärningar striktare: 81 a §. Denna stadgar att straffen för en rad allvarliga brott kan höjas med upp till 100% om gärningspersonen har en bakgrund av eller ägnar att framkalla konflikt inom grupper, med andra ord finns möjligheten till en fördubbling av straffvärdet.

3.3 Framtidsutsikter

Skärpningen av straffmättningsvärdet för grov brottslighet i 33 § enligt 2010 års lagändring innebär som tidigare nämnt att domstolen ges möjlighet att utdöma fängelsestraff för unga lagöverträdare i upp till 16 år. År 2015 tog Östra Landsrätten upp ett fall där en 16 åring berövade annan livet genom knivvåld och utdömde åtta års fängelse som påföljd.⁵⁴ Domen överklagades till Högsta domstolen som fastställde Landsrättens dom, samt anförde att lagändringen från 2010 inte innebär att utgångspunkten vid allvarlig kriminalitet skall vara att tillskriva fängelse i mer än åtta år. Detta skall endast vara en möjlighet för domstolen om gärningens allvarlighet kräver det samt med hänsyn till gärningspersonens ålder.⁵⁵

År 2017 lanserade justitieministern Søren Pape Poulsen ett nytt "bandepakke", det tredje i sitt slag. "Bandepakke" kallas de åtgärdsprogram som danska staten infört i syfte att motverka gängkriminaliteten och göra Danmark till ett tryggt land, föregångarna kom år 2009 och 2014.⁵⁶ Sammantaget blev innebörden en lång rad lagändringar som bland annat inkluderade grövre straff, ökade möjligheter till utvisning och bredare tillämpning av 81 a § för domstolarna. En betydande del i arbetet att förebygga och motverka gängkriminaliteten blev dessutom att staten började föra register över de personer som bevisligen har kopplingar till

⁵³ Mikkelsen och Holst, kommentar till 16 §, *Straffeloven*.

⁵⁴ U.2015.1995.

⁵⁵ U.2015.1995.; Jfr U.2017.1106.

⁵⁶ Se Andersen, Nyheder TV2.

kriminella gäng. Även om åtgärds paketen lett till en betydlig minskning av den kriminalitet som gått att se kopplad till gängkulturen så finns gängen fortfarande kvar idag, 11 år senare.⁵⁷

Det Kriminalpræventive Råd (DKR)⁵⁸ arbetar med kriminalpreventiva åtgärder och har arbetat fram en modell för att beskriva sitt förebyggande arbete.⁵⁹ Modellen består av fyra nivåer och skall fungera som ett verktyg för att beskriva hur rådet verkar för ett tryggare samhälle. Nivåerna är indelade i kriminalitetsförebyggande, förebyggande, konstruktion och trygghet. Enligt DKR syftar modellen till att ge en sammantagen bild av hur nivåerna verkar dels enskilt och dels tillsammans. Förutom att ha en redogörande funktion syftar modellen även till att användas i det förebyggande arbetet inom andra närliggande verksamheter, exempelvis kommunala.⁶⁰

Barnkonventionen har ännu ej införlivats i lag, detta trots att anslutningen till den skedde redan år 1991. Huruvida Danmark har ett behov av ett eventuellt framtida införlivande är inte självklart, som motargument diskuteras bland annat att barn ej utsätts för farliga barnarbeten samt har rätt till fri skolgång i Danmark. Argument som snarare talar för ett införande är att uppskattningsvis ett av tio barn trots en skyddad miljö är utsatta – antingen i hemmet eller i skolan – och således i behov av skyddet konventionen försäkrar.⁶¹

3.3.1 Debatt

DKR publicerade i februari 2018 en input/ett förslag på reform i syfte att motverka ungdomskriminalitet.⁶² I förslaget riktas det kritik mot regeringen som enligt DKR inte vidtagit tillräckligt ingripande åtgärder för att få bukt på problemet. Rådet föreslog flertalet sätt på vilka regeringen kan förbättra förutsättningarna att motverka ungdomskriminaliteten. Förslagen tog sikte på sådana åtgärder som kan vidtas i ett initierande stadie för att tidigt motverka förstagångsöverträdare dock även återfall. Ett problem menar rådet är att konsekvenserna för gärningarna inte är tillräckligt effektiva eller kommer till stånd tillräckligt snabbt för att verka avskräckande.⁶³

⁵⁷ Se Andersen, Nyheder TV2.

⁵⁸ Motsvarighet till svenska BRÅ.

⁵⁹ Se DKR, *Forebyggelse af kriminalitet*.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Red Barnet, *Børnekonventionen - spørgsmål og svar*.

⁶² DKR, *Input till reform*.

⁶³ Ibid.

Införandet av sådan socialpedagogisk behandling som uttrycks i 74 a § ansågs inte vara helt oproblematiskt, något som straffrättslektorn Jørn Vestergaard vid Köpenhamns Universitet diskuterat i sin artikel *Den særlige ungdomssanktion* år 2003, ett år efter införandet.⁶⁴ I artikeln lyftes viss osäkerhet huruvida kravet på kriminalitet kunde anses uppfyllt i samtliga fall där den nya sanktionen utdömts. Bakgrunden till detta var att syftet vid införandet av sanktionen enligt lagstiftaren skulle vara att tillämpas vid grövre brottslighet, något som enligt författaren nätt och jämt gjorts. Vestergaard menade istället att det skulle varit tal om att sanktionen utdömts i syfte att uppfylla socialrättsliga och politiska ändamål – snarare än de straffrättsliga.⁶⁵

Vad som enligt Vestergaard blir problematiskt då socialpedagogisk behandling utdöms felaktigt är de negativa effekter som kan uppstå. Exempel som diskuteras är dels risken att behandlingen ej kan genomföras ändamålsenligt och dels att resurserna missbrukas vilket leder till att andra med verkligt behov blir lidande. Vidare tryckte Vestergaard på att om lagstiftarens syfte är att blott sanktionera unga lagöverträdare genom frihetsberövande så kan fängelse vara ett bättre och mindre ingripande alternativ än socialpedagogisk behandling.⁶⁶

I praxis har det gått att utläsa att sådan sanktion som följer av 74 a § har mellan år 2002 och 2016 utdömts för såväl rån, våldtäkt och vandalism, som innehav av narkotika. Med andra ord en rad olika brott med olika straffskalor och olika grad av klandervärdhet ur en samhällssynpunkt.⁶⁷ Huruvida kriminalitetskravet Vestergaard diskuterade i sin artikel nu kan anses uppfyllt förblir oklart.

⁶⁴ Vestergaard, TFK.

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Jfr. U.2018.1248Ø; U.2002.1379Ø; U.2016.1038Ø

4. HVA MED NORSK LOV?

Det framgår av Straffelovens 33 § att den som vid tidpunkten för gärningen var under 18 år endast kan åläggas fängelse som straffpåföljd om det särskilt krävs. Vidare stadgas att den övre gränsen för sådant straff är 15 år, oavsett om gärningens straffbud vanligen är högre än så. Av lagkommentaren framgår att den unga åldern hos gärningspersonen är en nyckelfaktor i bedömningen och är vad som främst ligger till grund.⁶⁸ Domstolen ska även ta i beaktning att fängelse som påföljd är “olyckligt” för unga vilket talar emot att utdöma sådan. Som argument för detta har Straffelovkommisjonen uttalat sig och framfört att de negativa effekter från fängelsestraff som finns är betydligt mer omfattande för unga. Kommissionen betonar även att ungas tidsuppfattning är sämre utvecklad än hos vuxna och således skulle lång tid som frihetsberövad hämma ungdomens utveckling och möjlighet till mognad.⁶⁹

I lagkommentaren till 33 § lyfts Barnkonventionen som bakgrund till varför praxis avseende unga lagöverträdare kommit att förändras sedan dess inträde och inneburit en striktare tillämpning av ungdomspåföljder. Detta då en anpassning gjorts till den definition av barn som stadgas i konventionen, sedermera har gränsdragningen mellan barn och vuxna vid 18 års ålder fått en central betydelse vid domstolarnas påföljdsbestämning.⁷⁰ Sedan år 2003 har Barnkonventionen varit inkorporerad i norsk rätt samt blivit lag, det följer vidare av lagstiftningen att konventionen vid eventuell konflikt med andra lagar ges företräde. En utvärdering av den norska rättsordningen från år 2009 visade att Barnkonventionen tack vare praxis vilken stärkt barnets rättsliga ställning kan tillämpas som rättskälla. I syfte att fortsatt anpassa norsk lagstiftning vilken likt tidigare nämnt är subsidiär till konventionen fortlöper arbetet parallellt.⁷¹

Alternativ påföljd för unga finns i 52 a-c §§ och benämns “ungdomsstraff”, vilket är en påföljd som avtjänas i frihet. Villkoren för att utdöma ungdomsstraff som alternativ till fängelse framgår av 52 a §. Här stadgas bland annat att lagöverträdaren vid gärningstillfället skall ha varit under 18 år gammal, begått en allvarlig gärning samt att inget talar emot utdömandet av sådan sanktion med hänsyn till straffets syfte. I 52 b § framgår att domstolen skall fastställa en period för genomförandet av sanktionen, från sex månader upp till två år.

⁶⁸ Matningsdal, kommentar till 33 §, *Straffeloven*.

⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ UNICEF, *Barnkonventionens ställning i Sverige*.

Baserat på gärningens allvarlighet finns möjligheten att utöka tiden till tre år. Vidare finns det i paragrafen ett subsidiärt fängelsestraff som utdöms med motsvarighet i det fängelsestraff som annars skulle ha utdömts. Detta skall istället tillämpas som sanktion om gärningspersonen bryter mot villkoren för ungdomsstraffet vilket senare tydliggörs i 52 c §.

Straffmätningen för unga lagöverträdare tydliggörs genom 80 § vilken listar en rad omständigheter som skall beaktas av domstolen och som blir grund för att ett straff nedsätts – ungdomlighet är en av dessa. Är det tal om flera brottsliga gärningar, där någon av dessa är utförda efter det att gärningspersonen fyllt 18 år så begränsar detta straffnedsättningen för brotten begångna innan personens 18 års dag. Vidare tas det i 78 § upp sådana omständigheter som anses förmildrande och hänvisar till att om en sådan omständighet som i 80 § föreligger så tar domstolen det in i sin beaktning.

I 79 § finns en möjlighet för domstolen att utöver maximistraffet fördubbla strafflängden. Paragrafen kan tillämpas då gärningspersonen varit involverad i organiserad brottslighet, begått flertalet brottsliga gärningar eller har dömts för brottslighet av samma art tidigare. Tillämpningen inkluderar unga lagöverträdare, dock får den totala strafflängden inte överskrida den maximala längden om 15 år som framgår av 33 §. Undantagsvis får strafflängden utökas till mer än 15 år om den unga gärningspersonen utfört någon av de flera brottsliga gärningarna efter det att hen fyllt 18 år.

5. ANALYS

5.1 Komparation

I syfte att besvara frågeställningen blir det av största vikt att lyfta fram de likheter och skillnader som går att se i de nordiska ländernas lagstiftningar – samt vad som kan ha påverkat dem. En komparation fungerar som ett verktyg för att beskriva och analysera – i detta fall rättsordningar – genom jämförelser. Som tidigare nämnt kommer det huvudsakliga fokuset för komparationen att läggas vid en jämförelse av svensk och dansk rätt. Den norska rätten kommer att blott användas som ytterligare ett perspektiv för att belysa de gällande rättsordningarna i Norden, de likheter och skillnader som finns.

5.1.1 Likheter

Inledningsvis står det klart att ungdomligheten hos en gärningsperson beaktas inom samtliga rättsordningar samt att så även varit fallet historiskt i såväl Sverige som i Danmark.

Ungdomlighet likt den beskrivs i inledningen karaktäriseras av större sanktionskänslighet, större tolerans och en outvecklad ansvarsförmåga. Faktorer likt dessa påverkar ynglingens brottsliga handlande och blir en förmildrande omständighet vid straffmätningen i domstol samt ger möjligheten att som påföljd tillskrivas särskild ungdomsvård.

Ungdomsfängelser i såväl Sverige som i Danmark mötte kritik under 70-talet då dessa ej längre uppnådde önskat resultat. Således togs institutioner av detta slag bort i båda länderna och dessutom på lika grunder; de ansågs ineffektiva samt att det behandlande syftet inte uppfylldes utan snarare hämmade utvecklingen hos individerna. Sedermera ersattes fängelserna med påföljder som bättre skulle verka ändamålsenligt av individualpreventiva skäl snarare än allmänpreventiva; genom att behandla och vårda unga individer som begår brott istället för att inkapacitera för avskräckande effekt. Den trend som går att se är att fokus sedan 70-talet har förskjutits från allmänpreventivt motiverade sanktioner till individualpreventivt underbyggda sådana.

Gemensamt för de nordiska länderna är att det finns en övre gräns för strafflängden som kan utdömas en ung lagöverträdare, även för de mest klandervärda brotten. Möjligheten för domstolen att i sin tur utöka den maximala strafflängden vid upprepad grov brottslighet finns i samtliga rättsordningar, hur lång den totala strafflängden sedan kan bli skiljer sig åt med hänsyn till de individuella straffmätningarna. Intressant att tillägga är även att de nordiska

länderna sedan länge är anslutna till Barnkonventionen, dock har Danmark ännu inte införlivat den i nationell lag vilket Norge och Sverige gjort.

5.1.2 Skillnader

Den mest märkbara skillnaden som går att urskilja mellan de nordiska ländernas lagstiftning är i vilken utsträckning ungdomlighet beaktas – rent åldersmässigt. Danmark och Norge har samstämmigt införlivat lagstiftning som särbehandlar lagöverträdare äldre än 15 år och som ännu inte fyllt 18 år. Vid 18 år dras sedan en hård gräns och lagöverträdare äldre än så sanktioneras enligt den sedvanliga straffskalan utan reduktion förenad med ålder. Sverige, å andra sidan, har som tidigare redogjorts för valt att särbehandla individer mellan 18 och 21 år gamla. Enligt Barnkonventionen särskilt föreskriver att unga med rätt till starkare skydd – i dess mening – är individer ej ännu 18 år fyllda, vilken Norge och Danmark rättat sig efter.

Till skillnad från Sverige har Danmark inrättat en särskild paragraf som tar sikte på möjligheten för domstolarna att hårdare straffa sådan kriminalitet som är kopplad till gäng, något även Norge tagit efter. I Sverige finns ingen sådan motsvarighet, dock finns det en möjlighet för domstolen att utdöma hårdare straff vid generellt upprepad brottslighet, utan föreskriven koppling till gängkriminalitet. Som redogjorts för tidigare finns delad målsättning hos remissinstanser som exempelvis Kriminalvården och Göteborgs kommun att ungdomar som begår brottsliga handlingar i kombination med gängreläse skall bestraffas strängare.

5.2 Avslutande kommentar

Ett slopande av den existerande ungdomsrabatten i Sverige torde sig kunna ske smärtfritt, åtminstone sett till våra grannländer som sedan länge tillämpat strafflagstiftning utan straffreduktion för gärningspersoner äldre än 18 år. Dock finns det som med alla förändringar risker som bör tas i beaktning. En sådan risk kan vara hur åldersgruppen 15-17 år som fortsatt erhåller ungdomsrabatten riskerar att påverkas negativt då denna förväntas bära det "ansvar" som tidigare ålagts 18-21 åringar samt hur modellen av straffreduktionen fortsättningsvis skall tillämpas av domstolarna. Beträffande rättssäkerheten riskerar denna att negativt påverkas då brottsliga gärningar utförda av unga under 18 år skall sanktioneras enligt en ny straffmätning och med bristande eller otillräcklig praxis vilket kan resultera i att förutsägbarhet försvinner. Den praxis domstolarna förlitar sig på blir den som tidigare

tillämpats för 18-21 åringar, vilka trots sin ungdom till viss del ansetts vara vuxna och inte minst myndiga; något som 15-17 åringar ej kan anses vara.

Vidare blir det intressant att återigen bringa ljus till de åtgärder våra grannländer valt att vidta med avsikt att kontrollera och sedermera få ett slut på gängrelaterad kriminalitet som även unga har en roll i. I nuläget finns det en enligt exempelvis Brottsoffermyndigheten och Sveriges advokatsamfund ogynnsam avsaknad av sådan möjlighet i Sverige, dock skulle ett införande av strängare åtgärder möjligen avskräcka dels unga från samröre med gäng och dels gäng från att värva unga med vissheten om att de får mildare påföljder. De unga medlemmarna från "Dödspatrullen" som i Danmark dömdes till betydligt strängare straff än vad som hade varit möjligt enligt svensk lagstiftning kommer troligen verka som ett avskräckande exempel – åtminstone för unga potentiella lagöverträdare i Danmark och unga kriminella som rör sig gränsöverskridande.

Slutligen kan det konstateras att det finns mycket att lära från våra grannländer och det går att se många likheter i rättssystemen och grundidéerna bakom, naturligt då rättsutvecklingen sett likadan ut och präglats av lika grundidéer. Dock finns även skillnaderna, vilka får betydande konsekvenser för de individer som antingen faller inom skyddet; eller utanför. Huruvida Sverige ska rätta sig i ledet för sådan lagstiftning som tillämpas i resten av Norden eller ej är inte en lätteligen besvarad fråga, dock ger såväl Polisförbundet som flertalet remissinstanser och riksdagspartier uttryck för en vilja att sanktionera myndiga individer som vuxna – delvis eller i sin helhet. Ur en allmänpreventiv synpunkt skulle strängare strafflagstiftning ha en avskräckande effekt vilket blir ett viktigt verktyg i syfte att minska brottsligheten bland unga och sätta ett exempel som säger att det är klandervärt att begå brott; oavsett om det begås av en 18 åring eller 21 åring. Detta innebär nödvändigtvis inte att vårdsyftet frångås, snarare inrättandet av en balans mellan allmän- och individualprevention.

BILAGOR

Bilaga 1

Ålder	Straffnedsättning	Ungefärlig strafflängd
15 år	75-85 procent	1/5
16 år	65-75 procent	1/4
17 år	55-65 procent	1/3
18 år	45-55 procent	1/2
19 år	30-40 procent	2/3
20 år	20-30 procent	3/4

Bilaga 2

29 kap.

7 §²

Har någon begått brott innan han eller hon fyllt tjugoett år, ska hans eller hennes ungdom beaktas särskilt vid straffmätningen. Rätten får då döma till lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet.

För brott som någon har begått innan han eller hon fyllt *tjugoett* år får inte dömas till svårare straff än fängelse i tio år. Om fängelse på längre tid och på livstid är föreskrivet för brottet eller om det följer av 26 kap. 2 §, får dock dömas till fängelse i högst fjorton år.

För brott som någon har begått innan han eller hon fyllt *arton* år får *det* inte dömas till svårare straff än fängelse i tio år. Om fängelse på längre tid och på livstid är föreskrivet för brottet eller om det följer av 26 kap. 2 §, får *det* dock dömas till fängelse i högst fjorton år.

Första stycket gäller inte vid straffmätningen i fråga om brott som någon har begått efter det att han eller hon fyllt arton år om det för brottet är föreskrivet fängelse i lägst ett år eller mer, eller i fråga om försök, förberedelse eller stämpling till eller underlåtenhet att avslöja eller förhindra sådant brott.

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

Offentligt tryck

Sverige

Författningar

Brottsbalken (1962:700)

Lagrådsremiss

Utkast till lagrådsremiss 10 juli 2020. Slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet

Svensk författningssamling

SFS 2010:370.

Propositioner

Prop. 1962:10 Kungl Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till brottsbalk.
Prop. 1978/79:212 om ändring i brottsbalken, m.m.
Prop. 2005/06:165 Ingripanden mot unga lagöverträdare.

Övrigt

Interpellation 2019/20:145 Ungdomsbrottslighet och straffrabatt

NJA II 1962

Danmark

Författningar

Lov 2001-06-07 nr 469 om ændring af straffeloven og lov om social service.
Lov 2010-06-25 nr 711 om ændring af straffeloven, retsplejeloven og lov om erstatning fra staten til ofre for forbrydelser.

Lovbekendtgørelse 2019-09-17 nr. 976 Straffeloven

Lovbekendtgørelse 2020-11-17 nr 1650 Straffeloven

Propositioner

LFF 1972-12-14 nr. 128	Forslag til Lov om ændring af borgerlig straffelov, af lov om ikrafttræden af borgerlig straffelov m.m. og af lov om rettens pleje.
LFF 2001-03-28 nr 210	Forslag til Lov om ændring af straffeloven og lov om social service.

Norge

Författningar

Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff Straffeloven.

Litteratur

Böcker

Borgeke, Martin & Heidenborg, Mari, *Att bestämma påföljd för brott*, 3. uppl., (Stockholm: Wolters Kluwer, 2016).

Jareborg, Nils & Zila, Josef, *Straffrättens påföljdslära*, 6. uppl., (Stockholm: Norstedts juridik, 2020).

Kleineman, Jan, "Rättsdogmatisk metod". I: Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red), *Juridisk metodlära*, 2. uppl., (Lund: Studentlitteratur AB, 2018).

Nordlöf, Kerstin, *Unga lagöverträdare*, 2 uppl., (Lund: Studentlitteratur AB, 2012).

UNICEF, Sverige, *Barnkonventionen (1989)*, (Stockholm, 2018).

Valguarnera, Filippo, "Komparativ juridisk metod". I: Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red), *Juridisk metodlära*, 2. uppl., (Lund: Studentlitteratur AB, 2018).

Rapporter

Brottsförebyggande rådet, BRÅ, *Nytt straffsystem*, Rapport 1977:7, (Liberförlag, Stockholm, 1977).

Vestergaard, Jørn, *Den særlige ungdomssanktion*, Tidsskrift for Kriminalret, 2003.3, (Danmark, 2003).

Elektroniska källor

Sverige

Aftonbladet, *Fortsatt kritik mot slopad ungdomsrabatt*, 11 november 2020.

<https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/jBBR6e/fortsatt-kritik-mot-slopad-ungdomsrabatt>

(Hämtad 17 december 2020)

Cantwel, O, *Domarna i Köpenhamn innebär att Dödspatrullen har splittrats*, Aftonbladet, 28 augusti 2020.

<https://www.aftonbladet.se/nyheter/kolumnister/a/lA7amk/domarna-i-kopenhamn-innebar-att-dodspatrullen-har-splittrats>

(Hämtad 20 december 2020)

Fernando, D, *Rinkebypolisen: De kriminella skrattar åt våra lagar*, SVT, 19 september 2019.

<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/rinkebypolisen-de-kriminella-skrattar-at-vara-lagar>

(Hämtad 18 december 2020)

Johansson, B, *Förslag om slopad ungdomsrabatt för färre*, Sveriges Radio, 10 juli 2020.

<https://sverigesradio.se/artikel/7512823>

(Hämtad 18 december 2020)

Sjöshult, F, *Allt de lärt sig i Sverige straffade sig i Danmark*, Expressen, 28 augusti 2020.

<https://www.expressen.se/kronikor/fredrik-sjoshult/allt-de-lart-sig-i-sverige-straffade-sig-i-danmark/>

(Hämtad 20 december 2020)

SVT, *Regeringen vill begränsa straffrabatt för unga vuxna*, 4 mars 2020.

<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/regeringen-vill-begransa-straffrabatt-for-unga>

(Hämtad 3 december 2020)

UNICEF, *Barnkonventionens ställning i Sverige*, augusti 2020.

<https://unicef.se/projekt/barnkonventionens-stallning-i-sverige>

(Hämtad 4 januari 2021)

Webbplats för Nationalencyklopedin, *Allmänprevention*.

<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/allm%C3%A4nprevention>

(Hämtad 2 januari 2021)

Webbplats för Nationalencyklopedin, *Individualprevention*.

<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/individualprevention>

(Hämtad 2 januari 2021)

Öbrink, A, *Sveriges poliser: Slopa straffrabatten för unga*, SVT, 21 september 2019.

<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/sveriges-poliser-slopa-straffrabatten-for-unga?fbclid=IwAR26jPqF8e5FkRksqHBsnQVb3ZJ4T7VtYzrhjAwfTXUSuhd5OkLS9LPtNKo>

(Hämtad 18 december 2020)

Ödquist Drackner, K, *Blogg: Barnkonventionen blir svensk lag 2020*, UNICEF, 13 juni 2018.

<https://blog.unicef.se/2018/06/13/barnkonventionen-blir-lag/>

(Hämtad 4 januari 2021)

Danmark

Andersen, B, *Ingen nåde efter dobbeltdrab i Herlev: Livstid til dødspatrolje*, BT, 28 augusti 2020.

<https://www.bt.dk/krimi/ingen-naade-efter-dobbeltdrab-i-herlev-livstid-til-doedspatrolje>

(Hämtad 19 december 2020)

Det Kriminalpræventive Råd, DKR, *Forebyggelse af kriminalitet*, 2009.

<https://dkr.dk/media/9430/forebyggelsesbegreber2009.pdf>

(Hämtad 5 december 2020)

Det Kriminalpræventive Råd, DKR, *Input till reform*, februari 2018.

<https://dkr.dk/media/12913/input-til-reform.pdf>

(Hämtad 7 december 2020)

Holst, N & Mikkelsen, J, Lovbekendtgørelse 2020-11-17 nr 1650 *Straffeloven*, kommentar till 16 § (Karnov).

https://pro-karnovgroup-dk.ludwig.lub.lu.se/document/7000859500/1#LBKG20201650_NKAR105

(Hämtad 5 december 2020)

Holst, N & Mikkelsen, J, Lovbekendtgørelse 2020-11-17 nr 1650 *Straffeloven*, kommentar till 81 a § (Karnov).

https://pro-karnovgroup-dk.ludwig.lub.lu.se/document/7000861658/4#LBKG20201650_NKAR452

(Hämtad 6 januari 2021)

Andersen, K, *10 år med bandepakker har strammet grebet, men banderne er her stadig*, Nyheder TV2, 26 september 2018.

<https://nyheder.tv2.dk/krimi/2018-09-26-10-aar-med-bandepakker-har-strammet-grebet-men-banderne-er-her-stadig>

(Hämtad 5 december 2020)

Red Barnet, *Børnekonventionen - spørgsmål og svar*.

<https://redbarnet.dk/skole/boerns-rettigheder/boernekonventionen/>

(Hämtad 5 januari 2021)

Norge

Matningsdal, M, Lov 20. mai 2005 nr. 28 *Straffeloven*, lagkommentar till 33 §, (Juridika).

<https://juridika.no/lov/2005-05-20-28/%C2%A733/kommentar#Avsnitt1e9892320710984>

(Hämtad 10 december 2020)

RÄTTSFALLSFÖRTECKNING

Sverige

NJA 1995 s. 106

NJA 2000 s. 421

RH 2008:34

Danmark

U.2002.1379Ø

U.2015.1995

U.2016.1038Ø

U.2017.1106

U.2018.1248Ø